

॥ समर्थ रामदासांचा दासबोध दशक १८ ॥

॥ दशक अठरावा : बहुजिनसी ॥ १८ ॥
समास पहिला : बहुदेवस्थाननाम
॥ श्रीराम ॥
तुज नमूं गजवदना । तुझा महिमा कळेना ।
विद्या बुद्धि देसी जना । लाहानथोरांसी ॥ १ ॥
तुज नमूं सरस्वती । च्यारी वाचा तुझेन स्फूर्ती ।
तुझे निजरूप जाणती । ऐसे थोडे ॥ २ ॥
धन्य धन्य चतुरानना । तां केली सृष्टीरचना ।
वेद शास्त्रें भेद नाना । प्रगट केले ॥ ३ ॥
धन्य विष्णु पाळण करिसी । येकाशें सकळ जीवांसी ।
वाढविसी वर्तविसी । जाणजाणों ॥ ४ ॥
धन्य धन्य भोओळाशंकर । जयाच्या देण्यास नाही पार ।
रामनाम निरंतर । जपत आहे ॥ ५ ॥
धन्य धन्य इंद्रदेव । सकळ देवांचाहि देव ।
इंद्रलोकींचें वैभव । काये म्हणौनि सांगावें ॥ ६ ॥
धन्य धन्य येमधर्म । सकळ जाणती धर्माधर्म ।
प्राणीमात्राचें वर्म । टाई पाडिती ॥ ७ ॥
वेकटेंसी महिमा किती । भले उभ्यां अन्न खाती ।
वडे धिरडीं स्वाद घेती । आतळस आपालांचा ॥ ८ ॥
धन्य तूं वो बनशंकरी । उदंड शाखांचिया हारी ।
विवरविवरो भोजन करी । ऐसा कैचा ॥ ९ ॥
धन्य भीम गोलांगुळा । कोरवड्यांच्या उदंड माळा ।
दहि वडे खातां सकळां । समाधान होये ॥ १० ॥
धन्य तूं खंडेराया । भंडारें होये पिंवळी काया ।
कादिभरीत रोटगे खाया । सिद्ध होती ॥ ११ ॥
धन्य तुळजाभवानी । भक्तां प्रसन्न होते जनीं ।
गुणवैभवास गणी । ऐसा कैचा ॥ १२ ॥
धन्य धन्य पांडुरंग । अखंड कथेचा होतो धिंग ।
तानमानें रागरंग । नाना प्रकारीं ॥ १३ ॥
धन्य तूं गा क्षत्रपाळा । उदंड जना लाविला चाळा ।
भावें भक्ति करितां फळा । वेळ नाही ॥ १४ ॥
रामकृष्णादिक अवतार । त्यांचा महिमा अपार ।
उपासनेस बहुत नर । तत्पर जाले ॥ १५ ॥
सकळ देवांचे मूळ । तो हा अंतरात्माचि केवळ ।
भूमंडळीं भोग सकळ । त्यासीच घडे ॥ १६ ॥
नाना देव होऊन बैसला । नाना शक्तिरूपें जाला ।
भोक्ता सकळ वैभवाला । तोचि येक ॥ १७ ॥

याचा पाहावा विचार । उदंड लांबला जोजार ।
होती जाती देव नर । किती म्हणोनि ॥ १८ ॥
कीर्ति आणि अपकीर्ति । उदंड निंदा उदंड स्तुती ।
सर्वत्रांची भोगप्राप्ती । अंतरात्मासीच घडे ॥ १९ ॥
कोण देहीं काये करितो । कोण देहीं काये भोगितो ।
भोगी त्यागी वीतरागी तो । येकचि आत्मा ॥ २० ॥
प्राणी साभिमानें भुलले । देह्याकडे पाहात गेले ।
मुख्य अंतरात्मास चुकलें । अंतरीं असोनी ॥ २१ ॥
आरे या आत्मयाची चळवळ पाहे । ऐसा भूमंडळीं कोण आहे ।
अगाध पुण्यें अनुसंधान राहे । कांहींयेक ॥ २२ ॥
त्या अनुसंधानासरिसें । जळोनी जाईजे किल्मिषें ।
अंतरनिष्ठ ज्ञानी ऐसे । विवरोन पाहाती ॥ २३ ॥
अंतरनिष्ठ तितुके तरले । अंतरभ्रष्ट तितुके बुडाले ।
बाह्यात्कारें भरंगळले । लोकाचारें ॥ २४ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
बहुदेवस्थाननिरूपणनाम समास पहिला ॥ १ ॥ १८ ॥

समास दुसरा : सर्वज्ञसंगनिरूपण
॥ श्रीरामसमर्थ ॥
नेणपणें जालें तें जालें । जालें तें होऊन गेलें ।
जाणतेपणें वर्तलें । पाहिजे नेमस्त ॥ १ ॥
जाणत्याची संगती धरावी । जाणत्याची सेवा करावी ।
जाणत्याची सद्बुद्धि घ्यावी । हळुहळु ॥ २ ॥
जाणत्यापासीं लेहों सिकावें । जाणत्यापासीं वाचूं सिकावें ।
जाणत्यापासीं पुसावें । सकळ कांहीं ॥ ३ ॥
जाणत्यास करावा उपकार । जाणत्यास झिजवावें शरीर ।
जाणत्याचा पाहावा विचार । कैसा आहे ॥ ४ ॥
जाणत्याचे संगतीनें भजावें । जाणत्याचे संगतीनें झिजावें ।
जाणत्याचे संगतीनें रिझावें । विवरविवरो ॥ ५ ॥
जाणत्याचे गावें गाणें । जाणत्यापासीं वाजवणें ।
नाना आळाप सिकणें । जाणत्यापासीं ॥ ६ ॥
जाणत्याचे कासेसी लागावें । जाणत्याचें औषध घ्यावें ।
जाणतां सांगेल तें करावें । पथ्य आधीं ॥ ७ ॥
जाणत्यापासीं परीक्षा सिकणें । जाणत्यापासीं तालिम करणें ।
जाणत्यापासीं पोहणें । अभ्यासावें ॥ ८ ॥
जाणता बोलेले तैसें बोलावें । जाणता सांगेल तैसें चालावें ।
जाणत्याचें ध्यान घ्यावें । नाना प्रकरीं ॥ ९ ॥
जाणत्याच्या कथा सिकाव्या । जाणत्याच्या युक्ति समजाव्या ।

जाणत्याच्या गोष्टी विवराव्या। सकळ कांहीं ॥ १० ॥
जाणत्याचे पेंच जाणावे। जाणत्याचे पीळ उकलावे ।
जाणता राखेल तैसे राखावे। लोक राजी ॥ ११ ॥
जाणत्याचे जाणावे प्रसंग। जाणत्याचे घ्यावे रंग ।
जाणत्याचे स्फूर्तीचे तरंग। अभ्यासावे ॥ १२ ॥
जाणत्याचा साक्षेप घ्यावा। जाणत्याचा तर्क जाणावा ।
जाणत्याचा उल्लेख समजावा। न बोलतांचि ॥ १३ ॥
जाणत्याचें धूर्तपण। जाणत्याचें राजकारण ।
जाणत्याचें निरूपण। ऐकत जावें ॥ १४ ॥
जाणत्याची कवित्वें सिकावीं। गद्यें पद्यें वोळखावी ।
माधुर्यवचनें समजावीं। अंतर्यामी ॥ १५ ॥
जाणत्याचें पाहावे प्रबंद। जाणत्याचे वचनभेद ।
जाणत्याचे नाना संवाद। बरे शोधावे ॥ १६ ॥
जाणत्याची तीक्ष्णता। जाणत्याची सहिष्णता ।
जाणत्याची उदारता। समजोन घ्यावी ॥ १७ ॥
जाणत्याची नाना कल्पना। जाणत्याची दीर्घ सूचना ।
जाणत्याची विवंचना। समजोन घ्यावी ॥ १८ ॥
जाणत्याचा काळ सार्थक। जाणत्याचा अध्यात्मविवेक ।
जाणत्याचे गुण अनेक। आवघेच घ्यावे ॥ १९ ॥
जाणत्याचा भक्तिमार्ग। जाणत्याचा वैराग्ययोग ।
जाणत्याचा अवघा प्रसंग। समजोन घ्यावा ॥ २० ॥
जाणत्याचें पाहावें ज्ञान। जाणत्याचें सिकावें ध्यान ।
जाणत्याचें सूक्ष्म चिन्ह। समजोन घावें ॥ २१ ॥
जाणत्याचें अलिप्तपण। जाणत्याचें विदेहलक्षण ।
जाणत्याचें ब्रह्मविवरण। समजोन घ्यावें ॥ २२ ॥
जाणत येक अंतरात्मा। त्याचा काये सांगावा महिमा ।
विद्याकळागुणसीमा। कोणें करावी ॥ २३ ॥
परमेश्वरांचे गुणानुवाद। अखंड करावा संवाद ।
तेणेंकरितां आनंद। उदंड होतो ॥ २४ ॥
परमेश्वरें निर्मिलें तें। अखंड वृष्टीस पडतें ।
विवरविवरों समजावें तें। विवेकी जनीं ॥ २५ ॥
जितुकें कांहीं निर्माण जालें। तितुकें जगदेश्वरें निर्मिलें ।
निर्माण वेगळें केलें। पाहिजे आधीं ॥ २६ ॥
तो निर्माण करतो जना। परी पाहों जातां दिसेना ।
विवेकबळें अनुमाना। आणीत जावा ॥ २७ ॥
त्याचें अखंड लागतां ध्यान। कृपाळुपणें देतो आशन ।
सर्वकाळ संभाषण। तदांशेंचि करावें ॥ २८ ॥
ध्यान धरीना तो अभक्त। ध्यान धरील तो भक्त ।
संसारापासुनी मुक्त। भक्तांस करी ॥ २९ ॥
उपासनेचे सेवटी। देवां भक्तां अखंड भेटी ।
अवुभवी जाणेल गोष्टी। प्रत्ययाची ॥ ३० ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
सर्वज्ञसंगनिरूपणनाम समास दुसरा ॥ २ ॥ १८.२

समास तिसरा : निस्पृहशिकवण
॥ श्रीराम ॥
दुल्लभ शरीरीं दुल्लभ आयुष्य। याचा करूं नये नास ।
दास म्हणे सावकास। विवेक करावा ॥ १ ॥
न पाहातां उत्तम विवेक। अवघा होतो अविवेक ।
अविवेकें प्राणी रंक। ऐसा दिसे ॥ २ ॥
हें आपलें आपण केलें। आळसें उदास नागविलें ।
वाईट संगतीनें बुडविलें। देखत देखतां ॥ ३ ॥
मूर्खपणाचा अभ्यास जाला। बाष्कळपणें घातला घाला ।
काम चांडाळा उठिला। तरुणपणीं ॥ ४ ॥
मूर्ख आळसी आणि तरुणा। सर्वांविषीं दैन्यवाणा ।
कांहीं मिळेना कोणा। काये म्हणावें ॥ ५ ॥
जें जें पाहिजे तें तें नाही। अन्नवस्त्र तेंहि नाही ।
उत्तम गुण कांहींच नाही। अंतर्यामी ॥ ६ ॥
बोलतां येना बैसतां येना। प्रसंग कांहींच कळेना ।
शरीर मन हें वळेना। अभ्यासाकडे ॥ ७ ॥
लिहिणें नाही वाचणें नाही। पुसणें नाही सांगणें नाही ।
नेमस्तपणाचा अभ्यास नाही। बाष्कळपणें ॥ ८ ॥
आपणांस कांहींच येना। आणी सिकविलेंहि मानेना ।
आपण वेडा आणि सज्जना। बोल ठेवी ॥ ९ ॥
अंतरी येक बाहेरी येक। ऐसा जयाचा विवेक ।
परलोकाचें सार्थक। कैसें घडे ॥ १० ॥
आपला संसार नासला। मनामधें प्रस्तावला ।
तरी मग अभ्यास केला। पाहिजे विवेकाचा ॥ ११ ॥
येकाग्र करुनिया मन। बळेंचि धरावें साधन ।
येत्नी आळसाचें दर्शन। होऊंच नये ॥ १२ ॥
अवगुण अवघेचि सांडावे। उत्तम गुण अभ्यासावे ।
प्रबंद पाठ करीत जावें। जाड अर्थ ॥ १३ ॥
पदप्रबंद श्लोकप्रबंद। नाना धाटी मुद्रा छंद ।
प्रसंगज्ञानेंचि आनंद। होत आहे ॥ १४ ॥
कोणे प्रसंगीं काये म्हणावें। ऐसें समजोन जाणावें ।
उगेंचि वाउगें सिणावें। कासयासी ॥ १५ ॥
दुसऱ्याचें अंतर जाणावें। आदर देखोन म्हणावें ।
जें आठवेल तें गावें। हें मूर्खपण ॥ १६ ॥
जयाची जैसी उपासना। तेंचि गावें चुकावेना ।
रागज्ञाना ताळज्ञाना। अभ्यासावें ॥ १७ ॥
साहित संगीत प्रसंग मानें। करावीं कथेंचीं घमशानें ।
अर्थांतर श्रवणमननें। काढीत जावें ॥ १८ ॥
पाठ उदंडचि असावें। सर्वकाळ उजळीत जावें ।
सांगितलें गोष्टीचें असावें। स्मरण अंतरीं ॥ १९ ॥
अखंड येकांत सेवावा। ग्रन्थमात्र धांडोळावा ।
प्रचित येईल तो घ्यावा। अर्थ मनीं ॥ २० ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे

समास चौथा : देहदुर्लभनिरूपण
॥ श्रीराम ॥

देह्याकरितां गणेशपूजन । देह्याकरितां शारदावंदन ।
देह्याकरितां गुरु सज्जन । संत श्रोते ॥ १ ॥
देह्याकरितां कवित्वे चालती । देह्याकरितां अधेने करिती ।
देह्याकरितां अभ्यासिती । नाना विद्या ॥ २ ॥
देह्याकरितां ग्रंथलेखन । नाना लिपीवोळखण ।
नाना पदार्थशोधन । देह्याकरितां ॥ ३ ॥
देह्याकरितां माहांजानी । सिद्ध सधु ऋषी मुनी ।
देह्याकरितां तीर्थाटणी । फिरती प्राणी ॥ ४ ॥
देह्याकरितां श्रवण घडे । देह्याकरितां मननीं पवाडे ।
देह्याकरितां देहीं आतुडे । मुख्य परमात्मा ॥ ५ ॥
देह्याकरितां कर्ममार्ग । देह्याकरितां उपासनामार्ग ।
देह्याकरितां ज्ञानमार्ग । भूमंडळी ॥ ६ ॥
योगी वीतरागी तापसी । देह्याकरितां नाना सायासी ॥
देह्याकरितां आत्मयासी । प्रगटणें घडे ॥ ७ ॥
येहलोक आणि परलोक । देह्याकरितां सकळ सार्थक ।
देह्येविण निरार्थक । सकळ कांहीं ॥ ८ ॥
पुरश्चरणें अनुष्ठानें । गोरंजनें धूम्रपानें ।
सीतोष्ण पंचाग्नी साधणें । देह्याकरितां ॥ ९ ॥
देह्याकरितां पुण्यसीळ । देह्याकरितां पापी केवळ ।
देह्याकरितां अनर्गळ । सुचिस्मंत ॥ १० ॥
देह्याकरितां अवतारी । देह्याकरितां वेषधारी ।
नाना बंडें पाषांडें करी । देह्याकरितां ॥ ११ ॥
देह्याकरितां विषयभोग । देह्याकरितां सकळ त्याग ।
होती जाती नाना रोग । देह्याकरितां ॥ १२ ॥
देह्याकरितां नवविधा भक्ती । देह्याकरितां चतुर्विधा मुक्ती ।
देह्याकरितां नाना युक्ती । नाना मते ॥ १३ ॥
देह्याकरितां दानधर्म । देह्याकरितां नाना वर्म ।
देह्याकरितां पूर्वकर्म । म्हणती जनी ॥ १४ ॥
देह्याकरितां नाना स्वार्थ । देह्याकरितां नाना अर्थ ।
देह्याकरितां होईजे वेर्थ । आणी धन्य ॥ १५ ॥
देह्याकरितां नाना कळा । देह्याकरितां उणा आगळा ।
देह्याकरितां जिव्हाळा । भक्तिमार्गाचा ॥ १६ ॥
नाना सन्मार्गसाधने । देह्याकरितां तुटती बंधने ।
देह्याकरितां निवेदने । मोक्ष लाभे ॥ १७ ॥
देहे सकळामधें उत्तमु । देहीं राहिला आत्मरामु ।
सकळां घटीं पुरुषोत्तमु । विवेकी जाणती ॥ १८ ॥
देह्याकरितां नाना कीर्ती । अथवा नाना अपकीर्ती ।
देह्याकरितां होती जाती । अवतारमाळिका ॥ १९ ॥
देह्याकरितां नाना भ्रम । देह्याकरितां नाना संभ्रम ।
देह्याचेन उत्तमोत्तम । भोगिती पदे ॥ २० ॥

देह्याकरितां सकळ कांहीं । देह्याविण कांहीं नाहीं ।
आत्मा विरे ठाई ठाई । नव्हाताच जैसा ॥ २१ ॥
देहे परलोकीचें तारूं । नाना गुणांचा गुणागरु ।
नाना रत्नांचा विचारु । देह्याचेनी ॥ २२ ॥
देह्याचेन गायेनकळा । देह्याचेन संगीतकळा ।
देह्याचेन अंतर्कळा । ठाई पडे ॥ २३ ॥
देहे ब्रह्मांडाचें फळ । देहे दुल्लभचि केवळ ।
परी या देह्यास निवळ । उमजवावे ॥ २४ ॥
देह्याकरितां लहनथोर । करिती आपुलाले व्यापार ।
त्याहिमधें लाहानथोर । कितीयेक ॥ २५ ॥
जे जे देहे धरुनी आले । ते ते कांहीं करून गेले ।
हरिभजनें पावन जाले । कितीयेक ॥ २६ ॥
अष्टधा प्रकृतीचें मूळ । संकल्परूपचि केवळ ।
नाना संकल्पें देहेफळ । घेऊन आले ॥ २७ ॥
हरिसंकल्प मुळीं होता । तोचि फळीं पाहावा आतां ।
नाना देह्यांतरीं तत्वता । शोधितां कळे ॥ २८ ॥
वेलाचे मुळीं बीज । उदकरूप वेली समज ।
पुढें फळामधें बीज । मुळींच्या अंशें ॥ २९ ॥
मुळाकरितां फळ येतें । फळाकरितां मूळ होतें ।
येणेंकरितां होत जातें । भूमंडळ ॥ ३० ॥
असो कांहीं येक करणें । कैसें घडे देह्याविणें ।
देहे सर्थकी लावणें । म्हणजे बरें ॥ ३१ ॥
आत्म्याकरितां देहे जाला । देह्याकरितां आत्मा तगला ।
उभययोगें उदंड चालिला । कार्यभाग ॥ ३२ ॥
चोरून गुप्तरूपें करावें । तें आत्मयासी पडे ठावें ।
कर्तृत्व याचेन स्वभावे । सकळ कांहीं ॥ ३३ ॥
देह्यामधें आत्मा असतो । देहे पूजितां आत्मा तोषतो ।
देहे पीडितां आत्मा क्षोभतो । प्रत्यक्ष आतां ॥ ३४ ॥
देह्यावेगळी पूजा पावेना । देह्याविण पूजा फावेना ।
जनीं जनार्दन म्हणोनी जना । संतुष्ट करावें ॥ ३५ ॥
उदंड प्रगटला विचार । धर्मस्थापना तदनंतर ।
तेथेंच पूजेस अधिकार । पुण्यशरीरीं ॥ ३६ ॥
सगट भजन करूं येतें । तरी मूर्खपण आंगीं लागतें ।
गाढवासी पूजितां कळतें । काये त्याला ॥ ३७ ॥
पूज्य पूजेसी अधिकार । उगोचि तोषवावे इतर ।
दुखऊं नये कोणाचें अंतर । म्हणजे बरें ॥ ३८ ॥
सकळ जगदांतरींचा देव । क्षोभता राहाव्या कोठें ठाव ।
जनावेगळा जनास उपाव । आणीक नाहीं ॥ ३९ ॥
परमेश्वराचे अनंत गुण । मनुष्ये काये सांगावी खूण ।
परंतु अध्यात्मग्रंथश्रवण । होतां उमजे ॥ ४० ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
देहदुर्लभनिरूपणनाम समास चौथा ॥ ४ ॥ १८.४

समास पांचवा : करंटपरीक्षानिरूपण

॥ श्रीराम ॥

धान्य उदंड मोजिलें। परी त्या मापें नाही भक्षिलें ।
विवरल्यविण तैसैं जालें। प्राणीमात्रासी ॥ १ ॥
पाठ म्हणतां आवरेना। पुसतां कांहींच कळेना ।
अनुभव पाहातां अनुमानास। मधें पडें ॥ २ ॥
शब्दरत्नें परीक्षावीं। प्रत्ययाचीं पाहोन घ्यावीं ।
येर ते अवधीं सांडावीं। येकीकडे ॥ ३ ॥
नावरूप आवघें सांडावें। मग अनुभवास मांडावें ।
सार असार येकचि करावें। हें मूर्खपण ॥ ४ ॥
लेखकें कुळ समजवावें। किंवा उगेंच वाचावें ।
येणें दृष्टांतें समजावें। कोणींतरी ॥ ५ ॥
जेथें नाही समजावीस। तेथें आवघी कुसमुस ।
पुसों जातां वसवस। वक्ता करी ॥ ६ ॥
नान शब्द येकवटिले। प्रचीतीवीण उपाव केले ।
परी ते अवघेचि वेथं गेले। फडप्रसंगी ॥ ७ ॥
पसेवरी वैरण घातलें। तांतडीनें जातें वोडिलें ।
तेणें पीठ बारीक आलें। हें तो घडेना ॥ ८ ॥
घांसामागें घांस घातला। आवकाश नाही चावायला ।
अवघा बोकणा भरिला। पुढें कैसें ॥ ९ ॥
एका फडनिशीचें लक्षण। विरंग जाऊं नेदी क्षण ।
समस्तांचें अंतःकर्ण। सांभाळीत जावें ॥ १० ॥
सूक्ष्म नामें सुखें घ्यावीं। तितुकीं रूपें वोळखावीं ।
वोळखोन समजवावीं। श्रोतयांसी ॥ ११ ॥
समशा पुरतां सुखी होती। श्रोते अवघे आनंदती ।
अवघे क्षणक्षणा वंदिती। गोसावियांसी ॥ १२ ॥
समशा पुरतां वंदिती। समशा न पुरतां निंदिती ।
गोसांवी चिणचिण करिती। कोण्या हिशेबें ॥ १३ ॥
शुध सोनें पाहोन घ्यावें। कसीं लाउनी तावावें ।
श्रवणमननें जाणावें। प्रत्ययासी ॥ १४ ॥
वैद्याची प्रचित्त येना। वेथा परती होयेना ।
आणी रागेजावें जना। कोण्या हिशेबें ॥ १५ ॥
खोटें कोठेंचि चालेना। खोटें कोणास मानेना ।
याकारणें अनुमाना। खरें आणावें ॥ १६ ॥
लिहिणें न येतां व्यापार केला। कांहीं येक दिवस चालिला ।
पुसता सुरनीस भेटला। तेव्हां खोटें ॥ १७ ॥
सर्व आवघें हिशेबी ठावें। प्रत्यय साक्षीनें बोलावें ।
मग सुरनीसैं काये करावें। सांगाना ना ॥ १८ ॥
स्वये आपणचि गुंते। समजावीस कैसे होते ।
नेणतां कोणीयेक ते। आपदों लागती ॥ १९ ॥
वळेंविण युद्धास गेला। तो सर्वस्वें नागवला ।
शब्द ठेवावा कोणाला। कोण कैसा ॥ २० ॥
जे प्रचीतीस आलें खरें। तेंचि घ्यावें अत्यादरें ।
अनुभवेविण जें उत्तरें। तें फलकटें जाणावीं ॥ २१ ॥

सिकऊं जातां राग चढे। परंतु पुढें आदळ घडे ।
खोटा निश्चय तात्काळ उडे। लोकामधें ॥ २२ ॥
खरें सांडुनी खोटें घेणें। भकाधेस काये उणें ।
त्रिभुवनीं नारायणे। न्याय केला ॥ २३ ॥
तो न्याय सांडितां सेवटीं। अवघें जगचि लागे पाठीं ।
जनी भंडभांडों हिंपुटी। किती व्हावें ॥ २४ ॥
अन्यायें बहुतांस पुरवलें। हें देखिलें ना ऐकिलें ।
वेडें उगेंचि भरीं भरलें। असत्याचे ॥ २५ ॥
असत्य म्हणिजे तेंचि पाप। सत्य जाणावें स्वरूप ।
दोहीमधें साक्षप। कोणाचा करावा ॥ २६ ॥
मायेमधें बोलणें चालणें साचें। माया नस्तां बोलणें कैचें ।
याकारणें निशब्दाचें। मूळ शोधावें ॥ २७ ॥
वच्यांश जाणोनि सांडावा। लक्ष्यांश विवरोन घ्यावा ।
याकारणें निशब्द मुळाचा गोवा। आढळेना ॥ २८ ॥
अष्टधा प्रकृती पूर्वपक्ष। सांडून अलक्षीं लावावें लक्ष ।
मननसीळ परम दक्ष। तोचि जाणे ॥ २९ ॥
नाना भूस आणि कण। येकचि म्हणणें अप्रमाण ।
रस चोवडिया कोण। शाहाणा सेवी ॥ ३० ॥
पिंडीं नित्यानित्य विवेक। ब्रह्मांडीं सारासार अनेक ।
सकळ शोधूनियां येक। सार घ्यावें ॥ ३१ ॥
मायेकरितां कोणीयेक। अन्वय आणि वीतरेक ।
ते माया नस्तां विवेक। कैसा करावा ॥ ३२ ॥
तत्त्वं तत्व शोधावें। माहांवाकीं प्रवेशावें ।
आत्मनिवेदनें पावावें। समाधान ॥ ३३ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
करंटपरीक्षानिरूपणनाम समास पांचवा ॥ ५ ॥ १८.५

समास सहावा : उत्तमपुरुषनिरूपण
॥ श्रीराम ॥

नाना वस्त्रें नाना भूषणें। येणें शरीर श्रृंगारणें ।
विवेकें विचारें राजकरणें। अंतर श्रृंगारिजे ॥ १ ॥
शरीर सुंदर सतेज। वस्त्रें भूषणें केले सज्ज ।
अंतरीं नस्तां च्यातुर्यबीज। कदापि शोभा न पवे ॥ २ ॥
तुंड हेंकाड कठोर वचनी। अखंड तोले साभिमानी ।
न्याय नीति अंतःकर्णी। घेणार नाही ॥ ३ ॥
तन्हे सीघ्रकोपी सदा। कदापि न धरी मर्यादा ।
राजकारण संवादा। मिळोचि नेणें ॥ ४ ॥
ऐसें लौद बेडमानी। कदापि सत्य नाही वचनीं ।
पापी अपस्मार जनीं। राक्षस जाणावें ॥ ५ ॥
समयासारिखा समयो येना। नेम सहसा चलेना ।
नेम धरितां राजकारणा। अंतर पडे ॥ ६ ॥
अति सर्वत्र वर्जावें। प्रसंग पाहोन चालावें ।
हटनिग्रहीं न पडावें। विवेकीं पुरुषें ॥ ७ ॥
बहुतचि करितां हट। तेथें येऊन पडेल तट ।

कोणीयेकाचा सेवट । जाला पाहिजे ॥ ८ ॥
 बरें ईश्वर आहे साभिमानी । विशेष तुळजाभोवानी ।
 परंतु विचार पाहोनी । कार्ये करणें ॥ ९ ॥
 अखंडचि सावधाना । बहुत काये करावी सूचना ।
 परंतु कांहीं येक अनुमाना । आणिलें पाहिजे ॥ १० ॥
 समर्थापार्सी बहुत जन । राहिला पाहिजे साभिमान ।
 निश्चळ करूनियां मन । लोक असती ॥ ११ ॥
 म्लेच दुर्जन उदंड । बहुतां दिसाचें माजलें बंड ।
 याकारणें अखंड । सावधान असावें ॥ १२ ॥
 सकळकर्ता तो ईश्वर । तेणें केला अंगिकारुं ।
 तथा पुरुषाचा विचारु । विरुअळा जाणे ॥ १३ ॥
 न्याय नीति विवेक विचार । नाना प्रसंगप्रकार ।
 परीक्षिणें परांतर । देणें ईश्वराचें ॥ १४ ॥
 माहायत्न सावधपणें । समई धारिष्ट धरणें ।
 अद्भूतचि कार्य करणें । देणें ईश्वराचें ॥ १५ ॥
 येश कीर्ति प्रताप महिमा । उत्तम गुणासी नाही सीमा ।
 नाही दुसती उपमा । देणें ईश्वराचें ॥ १६ ॥
 देव ब्रह्मण आचार विचार । कितेक जनासी आधार ।
 सदा घडे परोपकार । देणें ईश्वराचें ॥ १७ ॥
 येहलोक परलोक पाहाणें । अखंड सावधपणें राहाणें ।
 बहुत जनाचें साहाणें । देणें ईश्वराचें ॥ १८ ॥
 देवाचा कैपक्ष घेणे । ब्रह्माणाची चिंता वाहाणें ।
 बहु जनासी पाळणें । देणें ईश्वराचें ॥ १९ ॥
 धर्मस्थापनेचे नर । ते ईश्वराचे अवतार ।
 जाले आहेत पुढें होणार । देणें ईश्वराचें ॥ २० ॥
 उत्तम गुणाचा ग्राहिक । तर्क तीक्षण विवेक ।
 धर्मवासना पुण्यश्लोक । देणें ईश्वराचें ॥ २१ ॥
 सकळ गुणांमधें सार । तजविजा विवेक विचार ।
 जेणें पाविजे पैलपार । अरत्रपरत्रीचा ॥ २२ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 उत्तमपुरुषनिरूपणनाम समास सहावा ॥ ६ ॥ १८.६

समास सातवा : जनस्वभावनिरूपण

॥ श्रीराम ॥

जनाचा लालची स्वभाव । आरंभीं म्हणती देव ।
 म्हनिजे मला कांहीं देव । ऐसी वासना ॥ १ ॥
 कांहींच भक्ती केली नस्तां । आणी इच्छिती प्रसन्नता ।
 जैसैं कांहींच सेवा न करिता । स्वामीस मागती ॥ २ ॥
 कष्टेविण फळ नाही । कष्टेविण राज्य नाही ।
 केल्याविण होत नाही । साध्य जनीं ॥ ३ ॥
 आळसैं काम नसतें । हें तों प्रत्ययास येतें ।
 कष्टाकडे चुकावितें । हीन जन ॥ ४ ॥
 आधीं कष्टाचें दुःख सोसिति । ते पुढें सुखाचें फळ भोगिती ।
 आधीं आळसैं सुखावती । त्यासी पुढें दुःख ॥ ५ ॥

येहलोक अथवा परलोक । दोहिंकडे सारिखाच विवेक ।
 दीर्घ सूचनेचें कौतुक । कळलें पाहिजे ॥ ६ ॥
 मेळविती तितुकें भक्षिती । ते कठीण काळीं मरोन जाती ।
 दीर्घ सूचनेनें वर्तती । तेचि भले ॥ ७ ॥
 येहलोकीचा संचितार्थ । परलोकीचा परमार्थ ।
 संचितेविण वेथें । जीत मेलें ॥ ८ ॥
 येकदां मेल्यानें सुटेना । पुन्हा जन्मोजन्मीं यातना ।
 आपणास मारी वांचविना । तो आत्महत्यारा ॥ ९ ॥
 प्रतिजन्मीं आत्मघात । कोणें करावें गणीत ।
 याकारणें जन्ममृत्यु । केवी चुके ॥ १० ॥
 देव सकळ कांहीं करितो । ऐसैं प्राणीमात्र बोलतो ।
 त्याचे भेटीचा लाभ तो । अकस्मात जाला ॥ ११ ॥
 विवेकाच लाभ घडे । जेणें परमात्मा ठाई पडे ।
 विवेक पाहातां सांपडे । विवेकी जनीं ॥ १२ ॥
 देव पाहातां आहे येक । परंतु करितो अनेक ।
 त्या अनेकास येक । म्हणों नये कीं ॥ १३ ॥
 देवाचें कर्तुत्व आणि देव । कळला पाहिजे अभिप्राव ।
 कळल्याविण कितेक जीव । उगेच बोलती ॥ १४ ॥
 उगेच बोलती मूर्खपणें । शाहाणपण वाढायाकारणें ।
 वृत्तिलागीं उपाव करणें । ऐसैं जालें ॥ १५ ॥
 जेहीं उदंड कष्ट केले । ते भाग्य भोगून ठेले ।
 येर ते बोलतचि राहिले । करंटे जन ॥ १६ ॥
 करंट्याचें करंट लक्षण । समजोन जाती विचक्षण ।
 भरल्याचें उत्तम लक्षण । करंट्यास कळेना ॥ १७ ॥
 त्याची पैसावली कुबुद्धी । तेथें कैची असेल शुद्धी ।
 कुबुद्धी तेचि सुबुद्धी । ऐसी वाटे ॥ १८ ॥
 मनुष्य शुद्धीस सांडावें । त्याचें काये खरें मानावें ।
 जेथें विचाराच्या नावें । सुन्याकार ॥ १९ ॥
 विचारें येहलोक परलोक । विचारें होतसे सार्थक ।
 विचारें नित्यानित्य विवेक । पाहिला पाहिजे ॥ २० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 जनस्वभावनिरूपणनाम समास सातवा ॥ ७ ॥ १८.७

समास आठवा : अंतर्देवनिरूपण

॥ श्रीराम ॥

ब्रह्म निराकार निश्चळ । आत्म्यास विकार चंचळ ।
 तथास म्हणती सकळ । देव ऐसैं ॥ १ ॥
 देवाचा ठावचि लागेना । येक देव नेमस्त कळेना ।
 बहुत देवीं अनुमानेना । येक देव ॥ २ ॥
 म्हणोनी विचार असावा । विचारें देव शोधावा ।
 बहुत देवांचा गोवा । पडोंचि नये ॥ ३ ॥
 देव क्षत्रीं पाहिला । त्यासारिखा धातूचा केला ।
 पृथ्वीमधें दंडक चालिला । येणें रीतीं ॥ ४ ॥
 नाना प्रतिमादेवांचें मूळ । तो हा क्षत्रदेवचि केवळ ।

नाना क्षेत्रं भूमंडळ । शोधून पाहावें ॥ ५ ॥
 क्षत्रदेव पाषाणाचा । विचार पाहातां त्याचा ।
 तंत लागला मुळाचा । अवताराकडे ॥ ६ ॥
 अवतारी देव संपले । देहे धरुनी वर्तोन गेले ।
 त्याहून थोर अनुमानले । ब्रह्मा विष्णु महेश ॥ ७ ॥
 त्या तिही देवांस ज्याची सत्ता । तो अंतरात्माचि पाहातां ।
 कर्ता भोक्ता तत्वता । प्रतक्ष आहे ॥ ८ ॥
 युगानयुगें तिन्ही लोक । येकचि चालवी अनेक ।
 हा निश्चयाचा विवेक । वेदशास्त्रीं पाहावा ॥ ९ ॥
 आत्मा वर्तवितो शरीर । तोचि देव उत्तरोत्तर ।
 जाणीवरूपें कळिवर । विवेकें वर्तवी ॥ १० ॥
 तो अंतर्देव चुकती । धांवा घेऊन तीर्था जाती ।
 प्राणी बापुडे कष्टती । देवास नेणतां ॥ ११ ॥
 मग विचारिती अंतःकर्णी । जेथें तेथें धोंडा पाणी ।
 उगेंचि वणवण हिंडोनि । काये होतें ॥ १२ ॥
 ऐसा ज्यासी विचार कळला । तेणें सत्संग धरिला ।
 सत्संगें देव सांपडला । बहुत जनासी ॥ १३ ॥
 ऐसीं हे विवेकाचीं कामें । विवेकी जाणतील नेमें ।
 अविवेकी भुलले भ्रमें । त्यांस हें कळेना ॥ १४ ॥
 अंतरवेधी अंतर जाणे । बाहेरमुद्रा कांहींच नेणें ।
 म्हणोन विवेकी शाहणे । अंतर शोधिते ॥ १५ ॥
 विवेकेंविण जो भाव । तो भावचि अभाव ।
 मुखस्य प्रतिमा देव । ऐसें वचन ॥ १६ ॥
 पाहात समजत सेवटा गेला । तोचि विवेकी भला ।
 तत्वे सांडुनी पावला । निरंजनी ॥ १७ ॥
 आरे जें आकारासी येतें । तें अवघेंच नासोन जतें ।
 मग गल्बल्यावेगळें तें । परब्रह्म जाणावें ॥ १८ ॥
 चंचळ देव निश्चळ ब्रह्म । परब्रह्मी नाही भ्रम ।
 प्रत्ययज्ञानें निभ्रम । होईजेतें ॥ १९ ॥
 प्रचीतीविण जें केलें । तें तें अवघें वेर्थ गेलें ।
 प्राणी कष्टकष्टोंचि मेलें । कर्मकचाटें ॥ २० ॥
 कर्मावेगळें न व्हावें । तरी देवास कासया भजावें ।
 विवेकी जाणती स्वभावें । मूर्ख नेणे ॥ २१ ॥
 कांहीं अनुमानलें विचारें । देव आहे जगदांतरे ।
 सगुणाकरितां निर्धारें । निर्गुण पाविजे ॥ २२ ॥
 सगुण पाहातां मुळास गेला । सहजचि निर्गुण पावला ।
 संगत्यागें मोकळा जाला । वस्तुरूप ॥ २३ ॥
 परमेश्वरी अनुसंधान । लावितां होईजे पावन ।
 मुख्य ज्ञानेंचि विज्ञान । पाविजेतें ॥ २४ ॥
 ऐसीं हे विवेकाचीं विवर्णें । पाहावी सुचित अंतःकर्णें ।
 नित्यानित्य विवेकश्रवणें । जगदोधार ॥ २५ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 अंतर्देवनिरूपणनाम समास आठवा ॥ ८ ॥ १८.८

समास नववा : निद्रानिरूपण
 ॥ श्रीराम ॥
 वंदूनियां आदिपुरुष । बोलों निद्रेचा विळास ।
 निद्रा आलियां सावकास । जाणार नाही ॥ १ ॥
 निद्रेनें व्यापिली काया । आळस आंग मोडे जांभया ।
 तेणेंकरितां बैसावया । धीर नाही ॥ २ ॥
 कडकडां जांभया येती । चटचटां चटक्या वाजती ।
 डकडकां डुकल्या देती । सावकास ॥ ३ ॥
 येकाचे डोळे झांकती । येकाचे डोळे लागती ।
 येक ते वचकोन पाहाती । चहुंकडे ॥ ४ ॥
 येक उलथोन पडिले । तिहीं ब्रह्मविणे फोडिले ।
 हुडकाचे टुकडे जाले । सुधी नाही ॥ ५ ॥
 येक टेंकोन बैसले । तेथेंचि घोरो लागले ।
 येक उताणे पसरलें । सावकास ॥ ६ ॥
 कोणी मुकुंडी घालिती । कोणी कानवडें निजती ।
 कोणी चक्री फिरती । चहुंकडे ॥ ७ ॥
 येक हात हालविती । येक पाये हालविती ।
 येक दांत खाती । कर्कराटें ॥ ८ ॥
 येकांचीं वस्त्रें निघोनि गेलीं । ते नागवीच लोळों लागलीं ।
 येकांचीं मुंडासीं गडबडलीं । चहुंकडे ॥ ९ ॥
 येक निजेली अव्यावेस्तें । येक दिसती जैसीं प्रेते ।
 दांत पसरुनी जैसीं भूतें । वाईट दिसती ॥ १० ॥
 येक वोसणतचि उठिले । येक अंधारी फिरों लागले ।
 येक जाऊन निजेले । उकरड्यावरी ॥ ११ ॥
 येक मडकी उतरिती । येक भोई चांचपती ।
 येक उठोन वाटा लागती । भलतीकडे ॥ १२ ॥
 येक प्राणी वोसणाती । येक फुंदफुंदों रडती ।
 येक खदखदां हासती । सावकास ॥ १३ ॥
 येक हाका मारूं लागले । येक बोंबलित उठिले ।
 येक वचकोन राहिले । आपुले ठाई ॥ १४ ॥
 येक क्षणक्षणा खुरडती । येक डोई खाजविती ।
 येक कढों लागती । सावकास ॥ १५ ॥
 येकाच्या लाळा गळाल्या । येकाच्या पिका सांडल्या ।
 येकी लघुशंका केल्या । सावकास ॥ १६ ॥
 येक राउत सोडिती । येक कर्पट ढेंकर देती ।
 येक खांकरुनी थुंकिती । भलतीकडे ॥ १७ ॥
 येक हागती येक वोकिती । येक खोंकिती येक सिंकिती ।
 येक ते पाणी मागती । निदसुच्या स्वरें ॥ १८ ॥
 येक दुस्वप्नें निबुंजले । येक सुस्वप्नें संतोषले ।
 येक ते गाढमुढी पडिले । सुषुप्तिमधें ॥ १९ ॥
 इकडे उजेडाय जालें । कोणहीं पढणें आरंभिलें ।
 कोणीं प्रातस्मरामि मांडिलें । हरिकीर्तन ॥ २० ॥
 कोणीं आठविल्या ध्यानमूर्तिं । कोणीं येकांती जप करिती ।

कोणी पाठांतर उजळिती । नाना प्रकारें ॥ २१ ॥
 नाना विद्या नाना कळा । आपलाल्या सिकती सकळा ।
 तानमानें गायेनकळा । येक गाती ॥ २२ ॥
 मार्गे निद्रा संपली । पुढें जागृती प्राप्त जाली ।
 वेवसाई बुद्धी आपुली । प्रेरिते जाले ॥ २३ ॥
 जाता तत्वे सांडून पळाला । तुर्यैलिकडे गेला ।
 आत्मनिवेदनं जाला । ब्रह्मरूप ॥ २४ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 निद्रानिरूपणनाम समास नववा ॥ १ ॥ १८ ॥

समास दहावा : श्रोताअवलक्षणनिरूपण
 ॥ श्रीराम ॥
 कोणीयेका कार्याचा साक्षप । कांहीं तन्ही घडे विक्षेप ।
 काळ साहे तें आपेंआप । होत जातें ॥ १ ॥
 कार्यभाग होत चालिला । तेणें प्राणी शोक जाला ।
 विचारहि सुचों लागला । दिवसेदेवस ॥ २ ॥
 कोणीयेक प्राणी जन्मासी येतो । कांहीं तन्ही काळ साहे होतो ।
 दुःखाउपरी सुख देतो । देव कृपाळुपणें ॥ ३ ॥
 अवघाचि काळ जरी सजे । तरी अवघेचि होती राजे ।
 कांहीं सजे कांहीं न सजे । ऐसें आहे ॥ ४ ॥
 येकलोक अथवा परलोक । साधतां कोणीयेक विवेक ।
 अद्भूत होये स्वाभाविक । देणें ईश्वराचें ॥ ५ ॥
 ऐकल्याविण कळलें । शिकल्याविण शहाणपण आलें ।
 देखिलें ना ऐकिलें । भूमंडळीं ॥ ६ ॥
 सकळ कांहीं ऐकतां कळे । कळतां कळतां वृत्ति निवळे ।
 नेमस्त मनामधें आकळे । सारासार ॥ ७ ॥
 श्रवण म्हणजे ऐकावें । मनन म्हणजे मनी धरावें ।
 येणें उपायें स्वभावे । त्रयलोक्य चाले ॥ ८ ॥
 श्रवणाआड विक्षेप येती । नाना जिनस सांगो किति ।
 सावध असतां प्रत्यय येती । सकळ कांहीं ॥ ९ ॥
 श्रवणी लोक बैसले । बोलतां बोलतां येकाग्र जाले ।
 त्याउपरी जे नूतन आले । ते येकाग्र नव्हेती ॥ १० ॥
 मनुष्य बाहेर हिंडोनी आलें । नाना प्रकारीचें ऐकिलें ।
 उदंड गलबलूं लागलें । उगें असेना ॥ ११ ॥
 प्रसंग पाहोन चालती । ऐसे लोक थोडे असती ।
 श्रवणी नाना विक्षेप होती । ते हे ऐका ॥ १२ ॥
 श्रवणी बैसले ऐकाया । अडों लागलीसं काया ।
 येती कडकडां जांभया । निद्राभरें ॥ १३ ॥
 बैसले सुचित करुनि मना । परी तें मनचि ऐकेना ।
 मार्गे होतें ऐकिलें नाना । तेंचि धरुनी बैसलें ॥ १४ ॥
 तत्पर केलें शरीर । परी मनामधें आणीक विचार ।
 कल्पना कल्पी तो विस्तार । किति म्हणौनि सांगावा ॥ १५ ॥
 जें जें कांहीं श्रवणी पडिलें । तितुकें समजोन विवरलें ।
 तरीच कांहीं सार्थक जालें । निरूपणी ॥ १६ ॥

मन दिसतें मां धरावें । ज्याचें त्यानें आवरावें ।
 आवरून विवेकें धरवें । अर्थांतरी ॥ १७ ॥
 निरूपणी येऊन बैसला । परी तो उदंड जेऊन आला ।
 बैसतांच कासाविस जाला । त्रुषाकांत ॥ १८ ॥
 आधीं उदक आणविलें । घळघळां उदंड घेतलें ।
 तेणें मळमळूं लागलें । उठोनी गेला ॥ १९ ॥
 कर्पट ढेंकर उचक्या देती । वारा सरतां मोठी फजिती ।
 क्षणक्षणा उठोनी जाती । लघुशकेसी ॥ २० ॥
 दिशेनें कासाविस केला । आवघेंचि सांडून धांविला ।
 निरूपणप्रसंगी निघोन गेला । अखंड ऐसा ॥ २१ ॥
 दृष्टांती कांहीं अपूर्व आलें । अंतःकर्ण तेथेंचि राहिलें ।
 कोठवरी काये वाचिलें । कांहीं कळेना ॥ २२ ॥
 निरूपणी येऊन बैसला । तो विंचुवें फणकाविला ।
 कैचें निरूपण जाला । कासाविस ॥ २३ ॥
 पोटांमधें तिडिक उठिली । पाठींमधें करक भरली ।
 चालक चिखल्या पुळी जाली । बैसवेना ॥ २४ ॥
 पिसोळा चाऊन पळाला । तेणें प्राणी दुश्चीत जाला ।
 कोणें नेटें गलबला केला । तेथेंचि धावें ॥ २५ ॥
 विषइ लोक श्रवणी येती । ते बायेकांकडेच पाहाती ।
 चोरटे लोक चोरून जाती । पादरक्षा ॥ २६ ॥
 होये नव्हे वादवेवाद । तेणें उदंड जाला खेद ।
 सिव्या गाळी अप्रमाद । होतां चुकला ॥ २७ ॥
 कोणी निरूपणी बैसती । सावकस गोष्टी लाविली ।
 हरिदास ते रें रें करिती । पोटासाठी ॥ २८ ॥
 बहुत जाणते मिळाले । येकापुढें येक बोले ।
 लोकांचे आशये राहिले । कोण जाणे ॥ २९ ॥
 माझें होये तुझें नव्हे । ऐसी अखंड जयास सवे ।
 न्याये नीति सांडून धावे । अन्यायाकडे ॥ ३० ॥
 आपल्य थोरपणासाठी । अच्यावाच्या तोंड पिटी ।
 न्याये नाही ते सेवटी । परम अन्याई ॥ ३१ ॥
 येकेकडे अभिमान उठे । दूसरेकडे उदंड पेटे ।
 ऐसे श्रोते खरे खोटे । कोण जाणे ॥ ३२ ॥
 म्हणोन जाणते विचक्षण । तें आधींच धरिती नेणेपण ।
 मूर्ख टोणपा आपण । कांहींच नाही ॥ ३३ ॥
 आपणाहून देव थोर । ऐसा जयास कळला विचार ।
 सकळ कांहीं जगदांतर । तेहिं राखावें ॥ ३४ ॥
 सभेमध्ये कळहो जाला । शब्द येतो जाणत्याला ।
 अंतरें राखों नाही सिकला । कैसा योगी ॥ ३५ ॥
 वैर करितां वैरचि वाढे । आपणास दुःख भोगणें घडे ।
 म्हणोनि शाहाण्याचे कुकडे । कळां आलें ॥ ३६ ॥
 अखंड आपणा सांभळिती । क्षुल्लकपण येऊं नेदिती ।
 थोर लोकांस क्षमा शांति । अगत्य करणें ॥ ३७ ॥
 अवगुणापासीं बैसला गुणी । आवगुण कळतो ततक्षणी ।

विवेकी पुरुषाची करणी । विवेकें होते ॥ ३८ ॥
 उपाये परियाये दीर्घ प्रेत्न । विवेकबळे नाना येत्न ।
 करील तयाचें महिमान । तोचि जाणे ॥ ३९ ॥
 दुर्जनीं वेवदरून घेतला । बाश्कळ लोकीं घसरिला ।
 विवेकापासून चेवला । विवेकी कैसा ॥ ४० ॥
 न्याये परियाये उपाये । मूर्खांस हें कळे काये ।
 मूर्खांकरितां चिवडा होये । मज्यालसीचा ॥ ४१ ॥
 मग ते शाहाणे नीट करिती । स्वयें साहोन साहविती ।
 स्वयें करून करविती । लोकांकरवी ॥ ४२ ॥
 पृथ्वीमधें उदंड जन । जनामधें असती सज्जन ।
 जयांकरितां समाधान । प्राणीमात्रासी ॥ ४३ ॥
 तो मनोगतांचीं आंगें जाणे । मान प्रसंग समये जाणे ।
 संतप्तालागीं निवऊ जाणे । नाना प्रकारें ॥ ४४ ॥
 ऐसा तो जाणता लोक । समर्थ तयाचा विवेक ।
 त्यचें करणें कांहिं येक । जनास कळेना ॥ ४५ ॥
 बहुत जनस चलवी । नाना मंडळें हालवी ।
 ऐसी हे समर्थपदवी । विवेकें होते ॥ ४६ ॥

विवेक एकांती करावा । जगदीश धारणेनें धरावा ।
 लोक आपला आणी परावा । म्हणोंचि नये ॥ ४७ ॥
 येकांती विवेक ठाई पडे । येकांती येत्न सांपडे ।
 येकांती तर्क वावडे । ब्रह्मांडगोळीं ॥ ४८ ॥
 येकांती स्मरण करावें । चुकलें निधान पडे ठावें ।
 अंतरात्म्यासरिसें फिरावें । कांहीं तरी ॥ ४९ ॥
 जयास येकांत मानला । अवघ्या आधीं कळे त्याला ।
 त्यावेगळें वडिलपणाला । ठवचि नाहीं ॥ ५० ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे
 श्रोताअवलक्षणनिरूपणनाम समास दहावा ॥ १० ॥ १८.१०
 ॥ दशक अठरावा समाप्त ॥

Encoded and proofread by Vishwas Bhide.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
 Last updated May 16, 2009
<http://sanskritdocuments.org>